

ARABIZMI I TURCIZMI U DJELU *BULBULISTAN* FEVZIJE MOSTARCA

Sažetak

Težište je ovog rada na analizi strane leksike, odnosno arabizama i turcizama, u djelu *Bulbulistan*, koje je u 18. stoljeću napisao Fevzija Mostarac ugledajući se na djela slavni perzijskih klasika, i to u prvom redu na Sa'dijev *Đulistan* i Džamijev *Beharistan*.

Djelo *Bulbulistan* obiluje arapskim rečenicama, sintagmama, riječima, a u određenom broju primjera vidljiv je i utjecaj arapske gramatike na jezik *Bulbulistana*. Najveći broj arapskih rečenica u tekstu *Bulbulistana* odnosi se na citate iz Sakralnog teksta. Naime, zastupljen je jedan broj ajeta iz Kur'ana i veći broj hadisa Muhammeda, a. s., koji se prvenstveno navode radi potkrepljivanja prethodnog sadržaja, ali, u nekim slučajevima, i da bi samo upotpunili rečenicu.

Poznato je da je Fevzija osim perzijskog jezika dobro poznao i turski, pa nas stoga ne čudi njegovo navođenje jedne cijele pjesme na turskom osmanskom jeziku u *Bulbulistanu*. U nekim primjerima *Bulbulistana* vidljiv je i utjecaj gramatike turskog jezika, što se prvenstveno očituje na morfološkom planu.

Ključne riječi: *strana leksika, arabizmi, turcizmi, Bulbulistan, Fevzija Mostarac*

1. Uvod

1.1. Književno stvaralaštvo Bošnjaka na perzijskom jeziku

Tokom petstogodišnje vladavine Otomanske imperije u Bosni i Hercegovini izučavala su se sva tri orijentalna jezika, i to turski, prije svega kao službeni jezik i jezik administracije, arapski, prvenstveno kao jezik znanosti, i perzijski jezik kao jezik književnosti, posebno poezije. Stoga je razumljivo da su se bosanskohercegovački pisci ugledali na istaknute pisce i pjesnike arapske, turske i perzijske literature, te da su iza sebe ostavili mnoga djela na ovim orijentalnim jezicima. Do sada je registrirano više od 200 pisaca iz naših krajeva koji su pisali na orijentalnim jezicima. Veoma je teško podijeliti pisce prema jezicima na kojima su stvarali, jer je u to vrijeme bila uobičajena pojava da pisac piše najmanje na dva, a vrlo često i na sva tri orijentalna jezika.

Može se reći da književnost u Bosni i Hercegovini na perzijskom jeziku, koja se počinje razvijati od 15. stoljeća, dakle u vrijeme kada je klasična perzijska književnost dosegla svoj vrhunac, kvantitativno ne dostiže književnost na druga dva orijentalna jezika, turskom i arapskom, mada u pogledu sadržine i utjecaja perzijske kulture i književne tradicije ne zaostaje za njima. Po tekijama, na derviškim skupovima, u džamijama i medresama čitala su se i tumačila djela velikih iranskih klasika mističke orijentacije, a posebno veliko mističko djelo Rumijeve *Mesnevija*¹, potom Sa'dijeve *Dulistan* i *Bustan*², Hafizov *Divan gazela*³, Džamijev *Beharistan*⁴ i druga djela, što je dovelo do toga da su poklonici sufijske poezije počeli oponašati svoje uzore i pisati djela na orijentalnim jezicima u kojima su iznosili svoje poglede i učenja (Džaka, 1978: 591). Ovdje se treba dodati i djelo *Pendi Attār* koje je bilo udžbenik iz islamskoga ahlaka u medresama u periodu prije dolaska Austro-Ugarske i koje je uz *Mesneviju* bilo najviše tumačeno djelo na ovim prostorima. Djelo *Pendi Attār*, prije svega, tumačilo se na kućnim naučnim predavanjima, što je slučaj i s ostalim navedenim djelima perzijske književnosti.

Najistaknutiji pjesnici za koje se zna da su pisali poeziju i na perzijskom jeziku jesu Mahmud-paša Adni, Derviš-paša Bajezidagić i Ahmed Bošnjak Talib. Osim njih, postoji određen broj pjesnika za koje se navodi da su pjevali na perzijskom jeziku, ali do danas su pronađeni samo fragmentarni dijelovi njihova pjesničkog opusa, razasuta po pjesničkim zbirkama. Među najpoznata-

- 1 Dželaluddin Rumi Mevlana rođen je 1207. godine na istoku Irana, u gradu Belhu. Njegovo najpoznatije djelo, koje mu je osiguralo posebno mjesto u perzijskoj književnosti, jeste *Mesnevija*, odnosno *Masnawī-ye Mā'nawī* (*Duhovna mesnevija*). Spjev se sastoji od šest knjiga s oko 27.000 stihova. Opisujući *Mesneviju*, mnogi je nazivaju enciklopedijom sufizma, Biblijom sufizma, ili čak i "Kur'anom" na perzijskom jeziku (Džaka, 1997: 324).
- 2 U perzijskoj književnosti Sa'di Širazi (13. st.) i njegov *Dulistan* (*Ružičnjak*) postali su uzor i ideal mnogim sljedbenicima njegove škole, koji su težili da oponašanjem postignu barem približnu kvalitetu koju ima i njihov uzor. Ovo djelo spada u vrstu didaktičke literature poznate pod nazivom *pand* ili *andarz*, a sastoji se od anegdota napisanih rimovanom prozom s etičkim opservacijama i zaključcima u stihu. Sa'dijevo književno stvaralaštvo na najbolji način oslikava veličinu klasične perzijske književnosti. Osim spomenutog proznog djela *Dulistan*, iza sebe je ostavio i djelo *Bustan* (*Voćnjak*) pisano u stihu.
- 3 Hafiz (14. st.) spada u red najvećih klasičnih perzijskih pjesnika ili, kako se obično veli, on je "najsajnija zvijezda među sedam zvijezda koje sijaju na nebu klasične perzijske poezije, a u koje spadaju: Firdusi, Enveri, Nizami, Rumi, Sa'di, Hafiz i Džami" (Džaka, 1997: 397).
- 4 Mevlana Nuruddin Abdurrahman Džami (15. st.) posljednji je veliki perzijski pjesnik koji je pisao u stilu klasične tradicije Sa'dija, Nizamija i Hafiza. Napisao je mnoga djela o teologiji, misticizmu, epistolografiji, literaturi i muzici. Osim spomenutog *Beharistana* (*Proletna bašča*), njegovo značajno djelo je *Nafahāt'ul – Uns* (*Dahovi bliskosti*), koje je, ustvari, bibliografski rječnik sufija.

tije spadaju: Hasan Zijai Mostarac, Tevekkuli Dede Sarajlija, Šejh Husejn Lamekani, Zekerija Sukkeri, Muhamed Sarajlija Nerkesi, Ahmed-paša Dervišpašić Sabuhi, Ahmed Rušdi Mehaf, Ali Zeki Kimjager, Mustafa Ledunni Bošnjak, Ahmed Jusri, Hadži Mustafa Bošnjak Muhlisi, Ahmed Osman Šehdi Hatim Bjelopoljak, Nabi Tuzlak (Tuzlevi) i Mehmed Rešid.

Ovdje je važno spomenuti i jednog od najvećih komentatora perzijskih klasika, a to je Ahmed Sudi Bošnjak, koji je na turskom jeziku napisao čuvene komentare Hafizova *Divana*, Sa'dijevih *Dulistana* i *Bustana* i Rumijeve *Mesnevije*. Njegovi nezavisni, samouvjereni i originalni komentari Hafizova *Divana* i Sa'dijeva *Dulistana* prevedeni su na perzijski jezik i naišli su na odličan prijem kod iranskih naučnika.

1.2. Fevzija Mostarac

Šejh Fevzija Mostarac, prozni pisac i pjesnik na turskom i perzijskom jeziku, zauzima istaknuto mjesto među stvaraočima koji su vidno doprinijeli kulturnoj baštini Bošnjaka na orijentalnim jezicima. Na osnovu elegije koju je napisao povodom smrti Šejha Juje⁵ iz Mostara 1707. godine može se zaključiti da se rodio u Blagaju između 1670. i 1677. godine. Niže i srednje obrazovanje stekao je u Bosni, najvjerojatnije u Blagaju i Mostaru, a više u Istanbulu. Duže vrijeme boravio je u Carigradu, u mevlevijskoj tekiji na Galati, gdje se upoznao s tesavvufom i derviškim redom mevlevija.⁶ Nakon povratka u Mostar, oko 1707. godine, postaje šejh mevlevijske tekije i preuzima katedru za izučavanje Rumijeve *Mesnevije*, koju je još krajem 16. stoljeća osnovao Derviš-paša Bajezidagić.⁷ Fevzija Mostarac umro je u Mostaru oko 1747. godine.

-
- 5 Najstariji podatak o Fevzijinu životu pruža jedna njegova elegija (mersija) povodom smrti poznatog mostarskog mevlevijskog šejha Mustafe Ejubovića Šejha Juje (1651–1707), velikog i poznatog patriote svoga vremena. Po značaju i bogatstvu svojih djela Šejh Jujo zauzima istaknuto mjesto u nizu bosanskohercegovačkih pisaca koji su pisali na arapskom, turskom ili perzijskom jeziku. O njegovu životu i djelu vidjeti opširnije: Hazim Šabanović, *Književnost muslimana BiH na orijentalnim jezicima*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, str. 390–410.
 - 6 Derviški red mevlevija poznat je po svojoj pobožnosti, kao i posebnoj odjeći, sufijskoj muzici i derviškom plesu (*sama'*), koji je simbolični izraz kružnoga kretanja sfera i unutrašnji simbol kretanja duše, prouzrokovan vibracijama sufijske vatrene ljubavi prema Bogu (Mostarac, 1973: 37).
 - 7 Naš najveći pjesnik u osmansko-turskoj književnosti krajem 16. stoljeća bio je Mostarac Derviš-paša Bajezidagić. Dragocjene podatke o njegovu pjesničkom stvaralaštvu daje upravo Fevzija u svom *Bulbulistanu*, gdje navodi da je Derviš-paša, osim *Divana* na turskom, napisao i kompletan *Divan* na perzijskom jeziku, te paralelu (naziru) Rumijevoj *Mesneviji*, od koje je nakon dva toma odustao. O njegovu životu i književnom stvaralaštvu vidjeti opširnije: Hazim Šabanović, *Književnost muslimana BiH na orijentalnim jezicima*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, str. 116–129.

Nažalost, raspoložemo s veoma malim brojem podataka koji govore o književnom djelu Fevzije Mostarca. Orijentalisti poput Safvet-bega Bašagića⁸, Mehmeda Handžića⁹, Hazima Šabanovića¹⁰, Milivoja Malića¹¹, te u novije vrijeme Sedada Dizdarevića¹² bavili su se Fevzijinim stvaralaštvom, ali su se uglavnom zadržavali na njegovu *Bulbulistanu*, dok je ostali dio njegova književnog stvaralaštva ostao nedovoljno istražen.

Dragocjeni podaci o Fevzijinu životu nalaze se u poslanici njegova mlađeg savremenika Zejnil-bega Čengića, koji je pisao pod pseudonimom Kudsi. Pjesnik Kudsi u svojoj poslanici podsjeća na Fevziju sljedećim stihovima:

A šta je s papagajem, štono sipa napjeve, naime sa Fevzijom? – Je li mu se dopanulo podneblje i voda toga mjesta (Mostara) štono srce privlači?

Izlazi li iz buhurdanluka (kandila) njegova aha gorući dim? – S uzdahom spominje li ime Stambula i Galate?

Da uče perzijski slatki jezik – dolazi li mnogo svijeta u sobu starca srebrnog obraza?

Kad kazuje sadržaj i ističe vrijednost (djela), – služi li na ponos društvu prijatelja njegovo predavanje?

Ili ne pogoduje vrijeme onome koji je uzeo sebi za zadaću istinu govoriti, pa se povukao u se – Udara li još zag prijekora na stvorove ovoga svijeta?

Ili je odabrao razočaranje, pa traži azil (daleko od svijeta)? – Spominje li razgovor, prijateljstvo i iskrenost starih drugova? (Bašagić, 2007: 343).

Pronađeno je dvadesetak Fevzijinih pjesama na turskom jeziku, i to tri hronograma povodom pobjede Bošnjaka nad austrijskom vojskom kod

8 Safvet-beg Bašagić prvi je kod nas pisao o Fevziji i njegovu stvaralaštvu u svojoj doktorskoj disertaciji pod naslovom *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*, Preporod, Sarajevo, 2007, str. 342–346.

9 Mehmed Handžić, *Književni rad Bosansko-hercegovačkih muslimana*, Sarajevo, 1934, str. 64–65.

10 Hazim Šabanović, *Književnost muslimana BiH na orijentalnim jezicima*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, str. 449–452.

11 Milivoje Malić je o Fevziji Mostarcu napisao doktorsku disertaciju *Bulbulistan du Shaikh Fewzi de Mostar*, koju je 1935. godine odbranio u Parizu. Naime, on je preveo *Bulbulistan* na francuski jezik i uz prijevod napisao studiju o životu i književnom djelu Fevzije Mostarca.

12 Sedad Dizdarević je u svojoj magistarskoj radnji, koju je odbranio u Iranu, na sadržajnom i strukturalnom planu povukao paralelu između Sa'dijeva *Dulistana* i Fevzijina *Bulbulistana*, a njegova je magistarska radnja objavljena pod naslovom *Az Golestān-e Sa'dī tā Bolbolestān-a Fawzī* (Od Sadijevog *Dulistana* do Fevzijevog *Bulbulistana*), Enteshārāt-e beynol'melalī-ye al-Hodā, Tehrān, 1384/2006.

Banje Luke 1737. godine¹³; četiri gazela¹⁴, jedna šarkija¹⁵, jedna rubaija (četverostih)¹⁶, jedna elegija povodom smrti šejha Juje iz Mostara 1707. godine, jedna munadžat-pjesma (hvalospjev, odnosno molitva Bogu) i devet pobožnih pjesama (ilahija)¹⁷.

Fevzijini gazeli nastali su u prvoj fazi njegova literarnog stvaranja kada gnostika još nije bila potpuno zahvatila njegov duh i stvaralaštvo. Tako Džemal Čehajić za Fevzijine gazele kaže da predstavljaju odjeke pjesnikova mladalačkog zanosa i oslikavaju njegovu novu i svježiju ljubav (Čehajić, 1998: 401). U njegovim kasnijim pjesmama dominira sufijska tematika, što je naročito vidljivo u njegovoj elegiji napisanoj povodom smrti šejha Juje 1707. godine i ilahijama koje odražavaju vjerski zanos pjesnika.

Šejh Fevzija bio je istinski sufija, što jasno pokazuje i svojim djelom i načinom života. Njegovo cjelokupno književno stvaralaštvo nosi jak pečat učenja Dželaluddina Rumija i njegova derviškog reda mevlevija, koji je imao znatnog udjela u njegovanju i širenju perzijskog jezika i perzijske sufijske književnosti kod nas.

1.3. *Bulbulistan*

Djelo koje je Fevziji Mostarcu donijelo slavu i po kome se proćuo jeste *Bulbulistan*, u prijevodu *Perivoj slavuja*, koje je napisao ugledajući se na djela slavniĦ perzijskih klasika i to u prvom redu na Sa‘dijev *Ėulistan* i Džamijev *Beharistan*. To je jedino cjelovito prozno djelo na perzijskom jeziku u ovome podneblju i predstavlja pečat književnog stvaralaštva Bošnjaka na perzijskom jeziku.¹⁸

- 13 Sam Fevzija je učestvovao u poznatoj Bici pod Banjom Lukom 4. augusta 1737. godine, u kojoj su Bosanci do nogu potukli austrijsku vojsku. Iz njegovih hronograma posvećenih ovoj bici vidi se da je Fevzija smatrao ovu pobjedu izuzetno velikom i važnom (Mostarac, 1973: 8).
- 14 Gazel je najčešća forma lirske poezije. Sadrži od pet do dvanaest stihova koji imaju istu rimu. U prvom stihu zvanom “matla” oba se polustiha jednako rimuju. Posljednji stih ili “makta” sadrži pseudonim pjesnika. Perzijski pjesnici doveli su formu gazela do savršenstva. Oni su pjevali o raznim sufijskim temama, kao što su ljubav i vino, ruža i slavuj, ljepota i mladost i druge.
- 15 Šarkija (šarqiyya) je vrsta gazela koji ima drugaćiju rimu, a sadrži 6 do 8 stihova. U završnom stihu obićno se ne navodi ime pjesnika. Šarkije su se pjevale uz pratnju muzike.
- 16 Rubaija (četverostih) je pjesma od četiri stiĦa koja ima epigramatski karakter i rimu /a a b a/, rjede /a a a/. Ova poetska forma tražila je savršenstvo forme, konciznost misli i jasnoću. Perzijski pjesnik Omer Hajam najpoznatiji je pisac rubaija.
- 17 O životu i djelu Fevzije Mostarca vidjeti opširnije: Fevzi Mostarac, *Bulbulistan*, prijevod, uvod, napomene i komentari Džemal Čehajić, Svjetlost, Sarajevo, 1973, str. 7–34.
- 18 Osim *Bulbulistana*, koji zadovoljava sve strukturalne i sadržajne karakteristike jednog djela, ovdje se treba spomenuti i jedna *Poslanica* na perzijskom jeziku, iako se ona ne može smatrati cjelovitim djelom s obzirom na to da je rijeć o jednom traktatu napisanom

Za ovo djelo zna se da je završeno 1739. godine u Mostaru, a ono predstavlja odraz društvenih i političkih prilika koje su vladale u Bosni početkom osamnaestog stoljeća, te utjecaja tursko-islamske civilizacije. Fevzija je bio odgajan prema utvrđenim pravilima i principima mevlevijskog derviškog reda, tako da u *Bulbulistanu* izlaže svoj gnostički pogled na svijet. Naime, odlučio je napisati djelo u kojem će predočiti ljudima “pravu suštinu ovo-svjetskog života, s ciljem da ljude, koji su ogrezli u grijehu, opomene i vrati ih u krilo Božijeg zadovoljstva” (Mostarac, 1973: 16).

Bulbulistan je klasična istočnjačka forma didaktičke proze bogato prožete stihovima, u kojima dominira poruka, čiji je osnovni zadatak da pouči i zabavi. Stihovi, ustvari, predstavljaju osnovnu poruku autorova izlaganja. Prozni tekst smjenjuje se s gazelima, rubajama i poetskim fragmentima. Ovakva forma djela, prozne priče bogato ilustrirane stihovima, poznata je i u arapskoj književnosti, koja, opet, vuče korijene preko pahlevi jezika iz sanskriptske književnosti (Duraković, 2005: 93). Stoga nije nikakvo čudo što nas forma *Bulbulistana* podsjeća na *Hiljadu i jednu noć*, najpoznatije djelo ove vrste književnosti.

U ovom radu Fevzijin *Bulbulistan* poslužit će mi kao model na kojem ću pokušati pokazati u kojoj je mjeri prisutna strana leksika, odnosno arabizmi i turcizmi.

2. Leksika stranog porijekla u perzijskom jeziku

Posuđivanje u jeziku uopće, kao i u jeziku pisaca posebno, jedna je od općejezičkih zakonitosti, a kao inovacija koja se tiče kategorije pojedinačnog jezičkog ostvarenja zahvata i fonetiku i morfologiju, kao i sintaksu, a naročito leksiku (Stanojčić, 1976: 74). U užem smislu, posuđenice su samo leksički elementi koji potječu iz stranih jezika. Primarni razlog posuđivanja u jeziku jeste nužnost da se ispune leksičke praznine, tzv. lakune. Sve su posuđenice, barem u prvo doba svoga života u novom jezičnom mediju, afektivno obojene. S vremenom se afektivnost nekih riječi dugom upotrebom istroši, pa tako nekad snažne riječi postaju stilistički neutralne. Stoga proces posuđivanja nikad ne prestaje (Muljačić, 1970: 160–161).

na 6 folija. Naime, riječ je o *Poslanici* šejha Abdullaha ef. Bošnjaka, koju je 1034. god. po Hidžri napisao na perzijskom jeziku, a čiji je naslov *Serr-e yaqīn fī qoulihi Ta‘ālā: Wa‘bud Rabbake ḥattā ya‘tiyak al-yaqīn*. (Tajna jamačnoga uvjerenja (*yaqīna*) protumačena riječima Uzvišenog: Robuj Gospodaru svome sve dok ti jamačno uvjerenje (*yaqīn*) nadode). Više o spomenutoj *Poslanici* vidjeti: Mubina Moker, “Tajna jekina u svjetlu gnostičkoga nauka šejha Bošnjaka”, u: *Prilozi za orijentalnu filologiju*, broj 60, Sarajevo, 2011, str. 209–220.

Osim općeg leksemskog fonda, u perzijski su jezik ušle brojne posuđenice iz tuđih jezika.¹⁹ Naime, osvajački ratovi, politički utjecaji, trgovačke i kulturne veze s drugim zemljama unijele su u leksički fond perzijskog jezika brojne posuđenice i tuđice. Tako su u perzijski jezik došle mnoge riječi s najrazličitijih strana i iz najstarijih jezika, koje su se prilagodile perzijskom jeziku i stilu. Kad neka nova riječ uđe u perzijski jezik, ona postaje podložna gramatičkim i fonetskim pravilima tog jezika. Naime, “fonetički posve prilagođene riječi posljedica su duge evolucije oblika i zvuka za vrijeme migracije” (Antoš, 1974: 89). Isto tako, mnoge su perzijske riječi usljed brojnih političkih, društvenih i kulturnih veza s drugim zemljama ušle u druge jezike, kao što su arapski, turski, engleski, francuski, bosanski i drugi jezici svijeta.²⁰ Takve “posuđenice, koje su ušle u dani jezik, koje su se pokorile njegovim unutrašnjim zakonima, ne škode jeziku, nego ga obogaćuju” (Simenon/II, 1969: 113). One se više i ne osjećaju kao tuđe riječi, budući da za njih i ne postoji adekvatna zamjena. Nasuprot posuđenicama, tuđica je “neprihvaćena posuđena riječ, tj. posuđena riječ koja se jasno ističe kao inozemna (...) Najizrazitija skupina tuđica su one koje se i pišu po pravopisu jezika iz kojega su uzete” (Simeon/II, 1969: 641–642).

Fevzija je u *Bulbulistanu*, također, koristio leksiku stranog porijekla, a budući da su se posuđenice integrirale u sam perzijski jezik, pažnja u ovom radu fokusirana je samo na upotrebu tuđica, konkretno na upotrebu arabizama i turcizama.

2.1. Utjecaj arapskog jezika na perzijski jezik

Perzijski je jezik doživio mnoge promjene tokom svoje historije, a najveća promjena desila se u periodu od 7. do 9. stoljeća. Naime, poslije pobjede Arapa nad Irancima, Bitkom kod Nahavenda, sredinom 7. stoljeća, Arapi su osvojili područje Irana i zajedno sa sobom donijeli islam i arapski jezik. Dotadašnji zvanični jezik u Iranu, *pahlevi sasani*²¹, postepeno biva potisnut iz zvanične upotrebe, a administrativni jezik i jezik nauke i književnosti postaje arapski jezik. Islamizirani Iranci počeli su pisati na arapskom jeziku i koristiti

19 Više o stranim riječima u perzijskom jeziku vidjeti knjigu autora Mirsalīma (1382/2003) *Az wāže-ye bigāne tā wāže-ye fārsī*, Enteshārāt-e Bāz, Tehrān.

20 Više o perzijskim riječima u stranim jezicima vidjeti knjigu autora Soltānīya (1994) *Wāžegān-e fārsī dar zabānhā-ye orūpāyī*, Āwā-ye nūr, Tehrān

21 *Srednjoperzijski jezik* zvao se *pahlevi jezikom* i bio je u upotrebi od 3. stoljeća p. n. e. do 8. stoljeća n. e. Postojale su dvije varijante ovog jezika, a to su *pahlevi eškani* (parčanski pahlevi jezik) i *pahlevi sasani* (sasanidski pahlevi jezik). Pismo je bilo aramejsko, što znači semitskog porijekla, i zvalo se *pahlevi pismo*. U srednjojezičkoj epohi, osim *pahlevi jezika*, bili su aktuelni i sljedeći jezici: *sogdijski*, *harezmijski*, *skitski* (*sakski*) i *baktrijski jezik*. O razvoju perzijskog jezika kroz historiju vidjeti: Imamović, 2001, str. 47–66.

motive i tematiku iz arapske književnosti. S pravom se može reći da je “iran-ska književnost poslije dolaska Arapa jedan duži period – od sredine sedmog vijeka do početka devetog – ustvari bila čedo arapske književnosti” (Džaka, 1997: 8). Arapski se jezik nameće kao *lingua franca*, ne samo u Iranu, već i u ostalim zemljama gdje su živjeli muslimani. Arapski jezik za Irance nije bio jezik osvajača, on je za njih bio jezik svih muslimana, jezik Kur’ana, jezik vjere, dok je perzijski bio jezik jednog naroda, Iranaca (Mottaharī, 2000: 96). Iako je arapski jezik postao zvanični državni i književni jezik u Iranu, ni *pahlevi jezik* nije bio zaboravljen i potpuno odbačen. Naime, narod u Iranu međusobno se sporazumijevao i drugim iranskim jezicima, pa tako i *pahlevi jezikom*, ali sada znatno obogaćenim leksičkim materijalom iz arapskog jezika. Tako su Iranci u 10. stoljeću vratili u upotrebu svoj maternji *pahlevi jezik*, koji nazivaju *novoperzijskim*, odnosno *perzijskim dari jezikom*. Presudnu ulogu za povratak perzijskog jezika imao je pokret *šo ‘ūbiye*²², te stvaranje nezavisnih perzijskih pokrajina. Za *novoperzijski jezik* može se reći da je on, ustvari, neposredni razvojni nastavak srednjoiranskog *pahlevi jezika* u koji su ušle mnoge arapske riječi.

Utjecaj arapskog jezika prisutan je na svim nivoima jezičkog sistema *novoperzijskog jezika*. U ovaj jezik ušle su mnoge riječi i izrazi iz arapskog jezika, a to su u prvom redu naučni, administrativni i vjerski termini, riječi koje nisu postojale u perzijskom jeziku, zatim kratke i za izgovor jednostavne arapske riječi koje su u perzijskom bile komplicirane. “Procjenjuje se da u savremenom leksičkom fondu perzijskog jezika ima čak 40% arabizama” (Janković, 1980: 74), što je zaista velik procenat. Mada su poslije Arapa vladali Turci, a zatim Mongoli, utjecaj njihovih jezika, kao i utjecaj ostalih jezika na perzijski jezik ne može se ni porediti s utjecajem arapskog jezika.

3. Arabizmi u *Bulbulistanu*

Djelo *Bulbulistan* obiluje arapskim rečenicama, sintagmama, riječima, a u određenom broju primjera vidljiv je i utjecaj arapske gramatike na jezik *Bulbulistana*, o čemu se govori u narednim poglavljima.

3.1. Arapska leksika

Upotreba arapske leksike karakteristika je druge etape razvoja perzijske

22 To je bio nacionalni pokret Iranaca za oslobođenje od arapske prevlasti. Oni su u početku pisali na arapskom, ali ne zato što su ga više voljeli od perzijskog, nego zato što im je davao mogućnost da se njihov glas bolje čuje. Može se reći da njima pripada najveća zasluga za oživljavanje stare tradicije i jezika njihovih predaka. Firdusijeva *Šahnama*, jedno od najvećih djela svjetske književnosti, nastalo je pod snažnim utjecajem ideja ovoga pokreta (Drkić, 2005: 30).

proze, koja počinje sredinom 12. stoljeća, a traje do 14. stoljeća.²³ U mnogim djelima koja datiraju iz ovog perioda značajna je upotreba velikog broja arapskih riječi. Najznamenitija djela tog vremena su *Kelila i Dimna* i *Marzbanna-ma*, a zasigurno su najpoznatiji Sa'dijev *Dulistan* i Džamijev *Beharistan* u kojima je zastupljen velik broj arapskih riječi. S obzirom na to da je Fevzija bio pod njihovim utjecajem, sasvim je razumljivo da i on upotrebljava arapsku leksiku u značajnoj mjeri.

U ovom poglavlju obrazloženi su i pojašnjeni primjeri na arapskom jeziku iz *Bulbulistana*.

Osim velikog broja arapskih riječi, koje se neće posebno navoditi, budući da ih je zaista velik postotak, Fevzija je upotrebljavao određen broj arapskih fraza i rečenica, i to uglavnom da bi upotpunio značenje rečenice na perzijskom jeziku.

Ilustracije radi poslužiti će sljedeći primjeri, u kojima je prvo naveden tekst na perzijskom jeziku, a zatim tekst na arapskom jeziku:

اگر تو باور نیاوری انظر اليه (48)²⁴ – *Ako ne vjeruješ, pogledaj u njega.* (52)²⁵

23 Mohammadtaqī Bahār je u *Stilistici (Sabkšenāsi)*, koja se smatra temeljnom literaturom iz ove oblasti, perzijsku prozu, na osnovu njezinih glavnih jezičko-stilskih karakteristika, hronološki podijelio u četiri razvojne etape:

– Prva etapa razvoja perzijske proze traje od prve polovine 10. do sredine 12. stoljeća, a proza ovog perioda karakterizira se jednostavnim i jezgrovitim stilom, kratkoćom rečenica, bez upotrebe stilskih figura i ukrasa, stoga se naziva *jednostavnom* (nasr-e sāde) ili *neukrašenom prozom* (nasr-e morsal).

– Druga etapa razvoja perzijske proze traje od sredine 12. do 14. stoljeća, a uočljive su dvije vrste proze ovog perioda: prva, koja je još jednostavna proza i naslanja se na prozu prvog perioda, s tom razlikom što se primjećuje upotreba kur'anskih ajeta, hadisa, arapskih riječi, sinonima, poetskih fragmenata, a zastupljen je i paralelizam, i druga vrsta proze, koja se naziva *rimovana i dotjerana proza* (nasr-e mosagħga' wa fannī). Ova proza odlikuje se upotrebom velikog broja stilskih figura i ukrasa, a zastupljena je i rimovana proza.

– Treća etapa razvoja perzijske proze traje od 14. do 18. stoljeća, a proza ovog perioda pisana je teškim i izvještačenim stilom, prepunim raznih stilskih figura, te je stoga nazivaju *izvještačenom i kitnjastom* (nasr-e masnū' wa motakallef). Zastupljen je velik broj riječi arapskog, turskog i mongolskog porijekla, a rimovana proza se toliko koristi da djela postaju teška i nerazumljiva za čitanje.

– Četvrta etapa razvoja perzijske proze traje od 18. stoljeća pa nadalje i poznata je kao razdoblje *književne obnove* (bāzgašt-e adabī). Autori ovog proznog stila postepeno se okreću jednostavnom stilu pisanja, potiskujući duge i komplicirane rečenice, sinonime, paralelizme, rimovanu prozu i skloni su upotrebljavanju riječi čisto perzijskog porijekla (Bahār, 1996: 283–289).

24 Svi primjeri na perzijskom jeziku preuzeti su iz kritičkog izdanja *Bulbulistana*, koje je priredila Esmat Khoeini, Kulturni centar Ambassade IR Iran, Sarajevo, 2011.

25 Prijevod stihova i proznog teksta na bosanskom jeziku preuzet je iz: Fevzi Mostarac, *Bulbulistan*, prijevod, uvod, napomene i komentari: Džemal Čehajić, Svjetlost, Sarajevo, 1973.

كفت صدقت اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا عبده و رسوله. پس گفت كنون دانستم كه شما بر حقى و حق با شماست. (48)

– Reče: *Istinu si rekao. Vjerujem i svjedočim da nema Boga osim Allaha i da je Muhammed njegov rob i poslanik. Zatim reče: Sada sam se uvjerio da ste na pravom putu i da je istina s Vama.* (52–53)

(48) – *Vjerovjesnik (Muhammed) rekao je: “Čuvajte se oštroumnosti vjernika, jer on gleda Božanskim svjetlom.”* (52)

پیر به گریستن و نالیدن و چشم و روی به خاک ندامت مالیدن آغاز تکلم کرد به بگفتن لا اله پیر به نامه ی عون آگاهی به نگین یهدی من یشاء الی صراط مستقیم مهمور و در بالای ترقیم. (53) – *Starac poče da plače i da se kaje govoreći: “Nema Boga osim Allaha. Muhammed je Božiji poslanik.”* (56)

(64) – *Tebe nazivaju sjenom Uzvišenog!* (66) ترا خوانند ظل ذو الجلالی... به نامه ی عون آگاهی به نگین یهدی من یشاء الی صراط مستقیم مهمور و در بالای ترقیم. (110) – *i pečatom na kojem je napisano: “On upućuje na pravi put onoga koga hoće.” Iznad toga bilo je napisano to što ukazuje na sjedinjenje: “Bojte se dana kada ćete se vratiti Bogu.”* (91)

Karakteristika sljedećih rečenica jeste da počinju tekstem na arapskom jeziku, a zatim slijedi tekst na perzijskom jeziku:

(39) – *Neka je Njegova uzvišenost i Njegovo biće daleko od svega što je nisko i prezreno. Njemu hiljade mojih pjesama...* (46)

...، a u potaji svoga srca izvjescili su svjetiljku Božije milosti. (53) و قندیل فیوض ذو الجلالی در بیت دل آویخته.

U sljedećim primjerima uočavaju se rečenice na arapskom jeziku, koje stoje samostalno, dakle, ne vežu se za rečenice na perzijskom jeziku:

(40) – *(Oni pjevaju) o njegovoj porodici i drugovima koji su prvi slijedili načela njegova puta i vjerovanja.* (46)

اعزّه الله تعالى فى الدارين و حفظه عن الغموم و الاضرار و الاكدار طوّل الله تعالى عمره و (42) عمر اولاده فى حمات حبه و شفقتة و عصمه الله تعالى عما يفضيه الى التلّف و التأسف. – *Neka mu Uzvišeni Bog podari pomoć na oba svijeta, sačuva ga od tuge i nesreće. Neka njemu i njegovoj djeci podari dug život u okrilju Svoje ljubavi i milosti. Neka ga sačuva od onoga što vodi u pohotu i žalost.* (47)

Najveći broj arapskih rečenica u tekstu *Bulbulistana* odnosi se na citate iz Sakralnog teksta.²⁶ Naime, zastupljen je jedan broj ajeta iz Kur’ana i veći broj hadisa Muhammeda, a. s. Ovdje je, ustvari, riječ o citatnoj kulturi, s obzirom na činjenicu da je stilska figura *eqtebās*, odnosno citiranje iz Kur’ana i

26 O citatima u *Bulbulistanu* vidjeti: Denita Haverić, “Citatnost u djelu *Bulbulistan* Fevzije Mostarca”, u: *Znakovi vremena*, broj 54, Sarajevo, 2011, str. 243–258.

hadisa obilježje klasične orijentalne književnosti, u koju spada i *Bulbulistan*. *Eqtebās* je, ustvari, “navođenje (u prozi ili poeziji) odlomka iz Kur’ana ili hadisa, ali tako da to nije izričito istaknuto. Pri tome je dopuštena i manja izmjena preuzetog teksta” (Muftić, 1995: 160).

Citiranje Kur’ana i hadisa karakteristika je druge etape razvoja perzijske proze. Najpoznatije djelo iz ovog perioda jeste, zasigurno, Sa’dijev *Dulistan*, u kojem je, kao i u Džamijevu *Beharistanu*, zastupljen velik broj kur’anskih ajeta i hadisa. S obzirom na činjenicu da su ova dva djela predstavljala uzor i ideal *Bulbulistanu*, razumljivo je da je i Fevzija posegnuo za upotrebom upravo ovih citata.

Ajeti iz Kur’ana uglavnom se nalaze u proznom tekstu *Bulbulistana*, a doneseni su u izvornom obliku na arapskom jeziku. Oni se jednostavno nadovezuju na perzijski tekst obrazujući jednu strukturnu cjelinu. Prvenstveno se navode radi potkrepljivanja prethodnog sadržaja, ali i zbog bogobojažnosti autora:

سبحانک لا علم لنا الا ما علمتنا²⁷ اگر من ندانم چه کم و کاستم باشد. ملائکه چرا شرم نداشتند که گفتند (116)

Zašto se anđeli nisu stidjeli da kažu: Slava tebi! Mi znamo samo ono čemu si nas Ti poučio. Ako i ja ne znam, kakve tu ima štete i sramote. (95)

Međutim, u nekim slučajevima ajeti se upotrebljavaju da bi samo upotpunili rečenicu, što se vidi u sljedećem primjeru:

پس ندا کرد که سخن گوی آنکه بهشت سه بار گفت قد افلح المؤمنون²⁸ و آنکه گفت من حرامم بر همه ریاکاران و بر همه بخیلان. (133)

Poslije je pozvao raj: Govori! Tada je raj tri puta rekao: “Vjernici su spašeni”, A zatim je dodao: “Ovdje nemaju pristupa licemjери i tvrđice.” (107)

Hadisi Muhammeda, a. s., zastupljeni su u većem broju i uglavnom se nalaze u proznom dijelu *Bulbulistana*. Citirani hadisi najvećim su dijelom preneseni u njihovu izvornom obliku na arapskom jeziku i uglavnom se navode radi naglašavanja značenja teksta i da bi argumentirali autorov stav, što se vidi u sljedećem primjeru:

حبّ دنیا از دل بیرون کردن است ایرا دنیای دون نه سرای مؤمنان است این را کلام خواجه ی هردوسرا نیز دلیل بی ریب است قال علیه السلام الدنیا سجن المؤمن والقبر حصنه والجنه مأواه والدنیا جنه الکافر والقبر سجنه والنار (118) مأواه.

Da iz svog srca odstrani ljubav za ovim svijetom, jer ovaj ništavni svijet nije dom vjernika. Riječi učitelja oba svijeta nepobitan su dokaz za to. Poslanik Muhammed je rekao: “Ovaj svijet je zatvor za vjernika, grob je njegova tvrđava, a raj njegovo boravište. Ovaj svijet je raj za nevjernika, grob je njegov zatvor, a pakao njegovo stalno boravište.” (96–97)

27 Kur’an, Al-Baqara, 32.

28 Kur’an, Al-Mu’minūn, 1.

Karakteristično je Fevzijino pravljenje atributivnih sintagmi, koje se sastoje od imenice perzijskog ili arapskog porijekla i složenice iz Kur'ana u funkciji atributa, kao što su:

من آن را چگونه قتل می کنم این کار اولی الالباب نیست. (74)

Kako da ga smaknem!? To ne rade razumni ljudi. (68)

(80) دوی اهل فاقه جز طبیبان اولی الابصار نباشد از دیگر آیین حکمت همچین باشد

Lijek za siromašne i bijedne dolazi jedino od liječnika vidovitih.

Ne od drugoga. Takav je zakon mudrosti. (73)

Još neke sintagme ovog tipa spominju se u *Bulbulistanu*, kao što su:

(59) (بزم اولی الابصار) – *društvo vidovitih* (60)

(60) (کاسه ی صلصال) – *zdjela od pečene gline* (61)

(112–111) (دیان یوم الدین) – *Sudnji dan* (91)

(44) (باد عون عطای دیان) – *Neka mu svakog časa stiže pomoć i nagrada Božija.* (49)

U sljedećim primjerima u atributivnom sastavu imenica je perzijska, a u funkciji atributa je arapski pridjev:

(74) (پادشاه ذو الانصاف) – *Pravedni care* (68)

(95) (ای زن ضعیفه) – *Slabašna ženo* (82)

(95) (فرمان لایزالی) – *Nepromjenjiva odredba* (82)

(96) (خدای ذوالمنن) – *Bog dobročinitelj* (82)

(89–90) (آن مرد مایوس) – *Onaj nemoćni čovjek* (78)

U sljedećem primjeru izostavljena je imenica, pa je tako upotrijebljen samo arapski pridjev u vokativu:

(104 dva puta) (ای صالحه) – *Ej, dobra!*²⁹

Dakle, u navedenom primjeru dolazi do elizije imenice u atributivnoj sintagmi, ali se iz konteksta zaključuje da je riječ o *ženi*.

3.2. Utjecaj arapske gramatike na jezik Bulbulistana

Osim zastupljene leksike arapskog jezika, u *Bulbulistanu* je vidljiv utjecaj gramatike arapskog jezika na gramatiku perzijskog jezika.

U perzijskom jeziku ne postoji gramatički rod, dakle ne postoje posebne oznake za muški, ženski i srednji rod. Međutim, u određenom broju primjera dolazi do kongruencije pridjeva s imenicom u rodu, što je karakteristika arapskog jezika. Naime, ako je riječ o arapskom pridjevu u ženskom rodu,

29 Ponudila sam svoj prijevod da bih ukazala na to da je izostavljena imenica, a Čehajićev prijevod glasi: *Dobra ženo!* (88)

onda on slijedi imenicu u ženskom rodu, poštujući pravila gramatike arapskog jezika (Faršīdward, 2003: 147), a u perzijskom jeziku takvo pravilo nikada nije postojalo. Međutim, od 6. stoljeća, kada perzijska proza pada pod utjecaj arapske proze, ova se pojava uočava u nekim djelima, a prvi je put uočena u djelu *Čahār maqale* (Bahār, II tom, 1996: 306). Za ilustraciju će poslužiti sljedeći primjeri:

زن جميله (101) – *Lijepa žena* (85); زن زانیه (100) – *Žena prostitutka* (85);
زن صالحه (102) – *Čestita žena* (87); ای زن غافله (110) – *Nemarna ženo* (91)

U svim navedenim primjerima zastupljene su atributivne sintagme u kojima u funkciji atributa uz perzijsku imenicu زن [zan] – *žena* dolaze arapski pridjevi u ženskom rodu. S obzirom na to da ova pojava nije tako uobičajena u perzijskom jeziku, ona se ubraja u stilske osobenosti Fevizijina jezika.

U sljedećim primjerima zastupljene su neke konstrukcije karakteristične za arapski jezik:

به من صحبت خاص الخاص کن. (109) – *Druguj sa mnom najprisnije*.³⁰
به نزد عالمی رفت از علمای هندوستان.
učenjaka. (96)

رسیده با کمال اطفال سیزه (43) – *Izdanci zelenila dostigli svoju punoću*. (48)
لسان حال (162) – *Jezik stanja* (129)

U *Bulbulistanu* je osim perzijske množine zastupljena i upotreba arapske nepravilne množine. Za ilustraciju se navode samo neki primjeri:

وزرا و حکما و علما / صغار و کبار / (39) منابر / قصاید

Upotreba arapskog superlativa uočena je u sljedećem primjeru iz *Bulbulistanu*:

توی ارحم توی تواب و رحمان (102) – *Ti si najmilostiviji, Ti primaš pokajanja!* (87)

Premda u perzijskom jeziku ne postoji dvojina, u *Bulbulistanu* se upotrebljava arapska dvojina i to u imenici والدین – *roditelji*.

4. Turcizmi u *Bulbulistanu*

4.1. Turska leksika

Poznato je da je Fevzija osim perzijskog jezika dobro vladao i turskim, pa nas stoga ne čudi njegovo navođenje jedne cijele pjesme na turskom osmanskom jeziku u *Bulbulistanu*:

شها بو دهر فانی نک نه سینه بویله خرم سین عجب بلسم نه مقصوده ایر شدک بویله بیغم سین
زمانک خسروی اولدک طوتالم شاه عالم سین یا اسکندر یا فغفور و یا خاقان و یا رستم سین
یا ضحاک و فریدون سین یا بهمن سن یا خود جم سین بیلور سین کل شی هالک امرینه اعلم سین

30 Ponudila sam svoj prijevod, a Čehajićev glasi: *Budi moj najiskreniji drug*. (91)

نه اصی عاقبت دسته اجل گیرد کده ابکم سین تکبر لک خدایه یار اشور سن نسل آدم سین
(77–78) وجودک آکله ای غافل که بر قطره منی دن سین³¹

Care! Šta je to što te veseli na ovom prolaznom svijetu?

Čudno! Želio bih znati do kog si cilja stigao da si tako bezbrižan?

*Pretpostavimo da si Husrou (našeg) vremena, vladar svijeta,
ili Aleksandar, ili sin neba (kineski car), ili Hakan, ili si Rustam,
ili Dahhak, ili Feridun, ili Behmen, ili Džem.*

Ti znaš bolje nego iko drugi da ti podliježeš Božijoj odredbi “Sve je prolazno”.

Kad najzad dođe smrt, tada si nijem.

Veličina pripada Bogu, ti si od Ademova potomstva.

Nemarni čovječe! Znaj da je tvoje tijelo nastalo od jedne kaplje sperme.
(71–72)

4.2. Utjecaj turske gramatike na jezik Bulbulistana

U nekim primjerima *Bulbulistana* vidljiv je i utjecaj gramatike turskog jezika, što se prvenstveno primjećuje kod izražavanja komparativa. Međutim, takve rečenice smatraju se gramatički nepravilnim, budući da nisu poštovana pravila tvorbe komparativa u perzijskom jeziku. Naime, pridjevi u tim rečenicama imaju značenje komparativa, a upotrijebljeni su u pozitivu. Za ilustraciju će poslužiti sljedeći primjeri:

باقی افندی رحمه الله علیه در صنایع اشعار از همه شاعران خرده بین و نکته دان است.
(145) – *Bakija Efendi, neka mu je rahmet duši, u poetskoj je umjetnosti od svih pjesnika bio pronicljiviji i oštromniji.*³²

Ova je rečenica gramatički netačna, jer su pridjevi trebali biti u komparativu, pa bi glasila:

...در صنایع اشعار از همه شاعران خرده بین تر و نکته دان تر است.

Isti slučaj dešava se i u sljedećim rečenicama:

Tu je bio i jedan mladić vještiji u maserskom zanatu od drugih i najboljeg ponašanja. (134)

Ova rečenica trebala bi glasiti:

جوانی بود در صنایع دلاکی از همه استادتر در خدمتش از همه خوش نهادتر بود.

درویش پاشازاده رحمه الله علیهما در رسوم نظم و نثر از پدرش بیشتر نکته دان و خرده
Derviš-paša-zade (neka im se Bog smiluje) je u poeziji i prozi mnogo suptilniji i pedantniji od svog oca. (118)

31 U svim rukopisima *Bulbulistana*, kao i u kritičkom izdanju *Bulbulistana* Esmat Khoeini nedostaje prvi polustih posljednjeg stiha.

32 Ponudila sam svoj prijevod da bih izrazila komparativno značenje pridjeva. Čehajićev prijevod glasi: *Bakija je, između svih pjesnika, bio najisuptilniji u poetskoj umjetnosti.* (116)

Ova rečenica trebala bi glasiti:

درویش پاشازاده رحمه الله علیهما در رسوم نظم و نثر از پدرش بیشتر نکته دان تر و خرده
سنجان تر است

Može se pretpostaviti da je Fevzija vjerovatno pod utjecajem gramatike turskog jezika pridjev komparativnog značenja napisao bez komparativnog nastavka “tar”, jer se u turskom jeziku komparacija pridjeva u rečenici izražava pozitivom, odnosno komparativ se izražava tako da se pojam s kojim se poredi stavi u ablativ komparacije, pri čemu pridjev kao sadržaj poređenja može biti u pozitivu (Čaušević, 1996: 137).

Utjecaj gramatike turskog jezika na Fevziju ogleda se i na fonetsko-fonološkom planu, pa je tako on upotrijebio riječ بازار [pāzār] (64) – *pijaca*, umjesto بازار [bāzār]. Može se pretpostaviti da je Fevzijino poznavanje turskog jezika uzrokovalo da riječ *bāzār* napiše kao *pāzār*, budući da se u turskom jeziku ta riječ upravo kaže *pazar*. Međutim, možda je ovo jedna od ortografskih karakteristika, odnosno moguće je da je prilikom prepisivanja rukopisa došlo do pogreške.

5. Zaključak

Na osnovu leksike koju je koristio u *Bulbulistanu*, može se zaključiti da je Fevzija dobro vladao ne samo perzijskim jezikom nego i arapskim i turskim. Nakon sprovedene leksičke analize teksta primjećuje se da *Bulbulistan* obiluje arapskim rečenicama, sintagmama i riječima, a u određenom broju primjera vidljiv je i utjecaj arapske gramatike na jezik *Bulbulistana*. Najveći broj arapskih rečenica u tekstu odnosi se na kur’anske ajete i hadise, koji se prvenstveno navode radi potkrepljivanja prethodnog sadržaja, ali, u nekim slučajevima, i da bi samo upotpunili rečenicu. Također, jedna od Fevzijinih stilskih osobenosti jeste pravljenje atributivnih sintagmi, koje se sastoje od imenice perzijskog ili arapskog porijekla i složenice iz Kur’ana u funkciji atributa.

S obzirom na to da je Fevzija bio pod utjecajem Sa’dijeva *Dulistana* i Džamijeva *Beharistana*, u kojima je zastupljen velik broj arapskih riječi i citata koji se odnose na kur’anske ajete i hadise, sasvim je razumljivo da i on poseže za upotrebom arapske leksike i citata iz Sakralnog teksta.

Poznato je da je Fevzija osim perzijskog jezika dobro vladao i turskim, pa nas stoga ne čudi njegovo navođenje jedne cijeje pjesme na turskom osmanskom jeziku u *Bulbulistanu*. U nekim primjerima vidljiv je i utjecaj gramatike turskog jezika, što se prvenstveno primjećuje na morfološkom planu.

Na kraju, može se reći da leksika stranog porijekla u *Bulbulistanu*, odnosno upotreba arabizama i turcizama, ima evokativnu vrijednost, da dočarava

vrijeme i prostor u kojem je Fevzija stvarao svoje djelo, a istovremeno nam govori o porijeklu i obrazovanosti samog autora.

Summary

Arabic and Turkish loanwords in Fevzi Mostarac's *Bulbulistan*

The writer analyses Arabic and Turkish loan words in *Bulbulistan*. The work was composed in Persian by Fevzi Mostarac in the 18th century and modelled after the celebrated Persian literary classics, primarily Sadi's *Gulistan* and Jami's *Baharistan*. Fevzi's *Bulbulistan* is replete with Arabic words, sentences and expressions. Several examples demonstrate the influence of Arabic grammar on the language of *Bulbulistan*. The Arabic sentences are mostly citations from the Qur'an and Hadith and serve mainly to support the text that precedes them, but in some cases also to complete a sentence. It is understood that Fevzi knew Turkish well and it is not surprising that in *Bulbulistan* he quotes a whole poem in Turkish. Some examples demonstrate influences from Turkish grammar, mainly in terms of morphology.